

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כא, תש"ל

בי"ח סיון תר"ס נתפרסמה ידיעה ב'הצבי': המהגרים
היהודים. ובכ"ה סיון:

מן שנת 1890 ועד שנת 1899 הגרו מאנגליה ואירלנד 1,645,729
נפש, שהוא, במספר בינוני, 182,858 לשנה.

קז. מבחן (בבית ספר)

ב'החבצלת, מבשרת ציון, מ"ע י"ל בכל שבוע... מאת
ישראל דוב פרומוקי' מיום פ' באלול התרמ"א. במדור
ירושלים, נאמר:

ביום ג' כ"ה לירח הזה בשעה ששית יבחנו נערות בית הספר
אשר לשרי בית ראטהשילד... ומנהלי העדה יבוקשו בנה
מאת המנהלים לבא אל הבית בעת המבחן...

אברהם מאיר הברמן

עוד ל"כביכול"

ב"לשוננו לעם" קונטרס קצ"ח, עמ' 156 זאילך, פרסם
ג' ברגרין מחקר חשוב ומעניין על התפתחות השימוש במלה
כביכול בספרות ובעם במשך הדורות, ולדבריו "ביטוי זה
הוא מן העתיקים בלשון חכמים". בקונטרס ר"ג, עמ' 79,
הוסיף תיקונים למאמרו זה.

הוא השתמש בהרבה חומר, ישן וחדש, כדי לברר את
מובנה של מלה זו בהתפתחותה, וכן דן גם בניקודה אצל
ראשונים ואחרונים. והנני להעיר כאן כמה דברים נוספים,
ושמא יש בהם כדי למצות את החומר כולו.

בניקודה של המלה הביא ברגרין את הניקוד פְּבִיכּוּל

רק בשם ר' אליהו בחור ויהודה גור, בשעה שאחרים ניקדו ניקוד אחר. אבל ראוי להעיר, כי ניקוד זה הביאו גם ש"י פיין וצבי ניסן גאלאמב. בספר "מלים בלשוני", העברעאיש-אידישעס ווערטער-בוך של צבי ניסן גאלאמב¹, וילנא תר"ע עמ' 282, בערך כביכול, מנוקדת מלה זו כביכול, והיא מפורשת שם: "ביי גאטט איז מעגליך". גאלאמב מביא בהערה עברית שם את הדרוש על כ"ב אותיות, וכן "כתוב בתורה". ויש חשיבות למה שהוא מביא שם מפירוש רש"י ליומא ג ע"ב: "כביכול, אני שמעתי, אם היה צבור יכול להתכפר בשל יחיד, הייתי רוצה. ואני אומר, לפי שדבר קשה הוא לומר, שהקב"ה קץ בישראל, אמר כביכול, כלומר על כרחינו יאמר כן, כאילו אי אפשר לומר כן. וכן כל כביכול שבתלמוד²". וגאלאמב מוסיף שם: "ומבואר כאילו בהיותי יכול. וגם נמצא הכ"ף והלמ"ד משמשות יחד למלת לכתחלה".

ברגריין אומר: המשכילים התחילו לכתוב כביכול במקום כאילו סתם, ובזמן האחרון נתפשט שימוש זה ביותר

1. תלמיד חכם, סופר ומורה, נולד במקום סמוך לוילנא בשנת

תר"ד ונפטר בוילנא בשנת תרצ"ד.

2. שבתלמוד, כך הנוסח בדפוס ראשון. בדפוסים מאוחרים

הנוסח מטעם הצנזורה: שבהש"ס. בדפוס הראשון הנוסח גם כן: "כאילו אי אפשר לומר כן". ואם כי יש קצת ספרים שבהם הנוסח "כאילו אפשר לומר כן", בלי אי, נראה לי, כי הנוסח שבדפוס הראשון הוא עיקר, והכוונה היא: אנו מוכרחים לומר את הדבר, שלכאורה אי אפשר לאמרו.

בעיתונות". אבל בדרך זו כבר השתמש קלונימוס בר קלונימוס ב"מגלת ההתנצלות הקטן" שלו (מהדורת יוסף שצמילר ב"ספונות" ספרו ו [תשכ"ו] עמ' ל"ד): "ואני זה שנתים צלחה עלי רוח אלהי רוח חן, חפץ התורה נוססה בי, ואבינה בעם, והגם במלאכת הש"ס נרפים, עד כביכול בגבולנו תורה משתכחת מעט מעט".

והמעניין הוא כי גם ש"י פין ב"האוצר" שלו מביא את הפירוש של כביכול ככיני להקב"ה, והוא אומר בכרך ב, עמ' 255: "ובמובן זה הרגל לשון במשנה כביכול (כ"ף שוואית ובי"ת פתוחה), להשמר מן ההגשמה במאמר שאומרים על דרך ההגשמה להסביר את האוון". והוא ממשיך ואומר: "ומזה גם בשאר ענינים שנאמרו רק ע"ד המשל והדמיון המליצי... ושמשו שתי אותיות יחד הוא ע"ד כבתחלה, כבראשונה".

הערת המערכת:

מר ג' ברגרין רשם לנו ציונים נוספים לניקוד כביכול: א. תוספות יו"ט סנהדרין ו, ה — בשם ר"א בחור; ב. בוקסטורף במילונו בשם ר"א בחור; כביכול; וכצורה עממית: כביכול; ג. רד"צ הופמן בפירושו למשנה ס' גויקין, 1898; ד. הרב אונדרווייזר, תורה עם פירש"י מנוקה, אמשטרדם, 1899, במד' יג, לא; ה. סידורי "עבודת ישראל" ו"אוצר התפילות" בפיוט "ויושע אור ישראל איומתו"; ו. מחזור כל בו, חלק ד', וילנא תרצ"ה, בפיוט זה; ז. ספיון קיהואש, אידיש ווערטערבוך, 1911: כביכול [כביכול] — כלומר הצורה הראשונה היא הנכונה, וזו שבחצאי מרובע היא הולגארית.